

ÇİN'İN VAHŞİ YÜZÜ: DOĞU TÜRKİSTAN ZULMÜ VE ULUSLARARASI TOPLUMUN SORUMLULUKLARI¹

Gül Seda ACET İNCE²

ÖZET

Tarih boyunca dünyanın birçok bölgesinde zulümler, soykırımlar yaşanagelmıştır. “Ermeni zulmü”, “Yunan mezalimi”, “Sırp katliamları” uzun yıllar insanların hunharca öldürülmeleriyle sonuçlanmış ve dünya tarihinde birer kara leke olarak yer etmiştir. Günümüzde ise hala bunlara benzer katliamlar yaşanmaktadır. Yaklaşık 70 yıldır devam eden Çin'in Doğu Türkistan zulmü ise bunların en acı örneklerinden birini teşkil etmektedir. Uygur Türklerinin yaşadığı, Orta Asya'nın tam da ortasında bulunan, önemli kömür ve petrol kaynaklarını barındıran ve de Çin'in Batıya açılan çıkış kapısı olan bu alanda uzun yıllardır Çin mezalimi yaşanmaktadır. Çinliler tarafından bölge halklarının dinlerini yaşamaları, dillerini kullanmaları ve kültürlerini yaşatmaları engellenmektedir. Aslında Çin hükümetinin baskısı altında tutulan Doğu Türkistan'da esas amacın bölgeyi Müslüman Uygur Türklerinden arındırmak, onları yok etmek olduğu açıktır. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından 2013'te yayımlanan rapora göre, Çin'in bölgede yaygın bir ayrımcılık, dini faaliyetlere yönelik baskı ve artan bir kültürel ve etnik sindirme politikası uyguladığı ifade edilmiştir. Ancak Çin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindeki (BMGK) konumu, uluslararası politikadaki ekonomik ve siyasi gücü bu bölgede yaşanan zulümlerin görmezlikten gelinmesine sebep olmaktadır. Bu yaşanan zulümlerin bitirilmesi başta uluslararası örgütler olmak üzere uluslararası toplumun tamamının asli görevidir. Türkiye tarafından birçok uluslararası mecrada konu gündeme getirilmeye çalışılsa da bu çabalar yeterli olamamıştır. Bu bağlamda başta İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olmak üzere bütün İslam dünyası üzerine düşen görevi biran önce hatırlamalı ve yerine getirmelidir, aksi takdirde sahipsiz görülen Doğu Türkistanlı soydaş ve dindaşlarımızın yaşadığı zulüm artarak devam edecektir, bölgedeki son Müslüman Türk ölene kadar... Doğu Türkistan'da ki Çin zulmünün şiddetini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın bir diğer amacı da uluslararası toplumun üzerinde düşen sorumluluğu yerine getirme noktasındaki eksikliklerini ifade etmektedir. Ayrıca yaşanan acıların biran önce son bulması için yapılması gerekenleri belirtmek de çalışmanın diğer bir amacıdır.

Anahtar kelimeler: Doğu Türkistan, İslam İşbirliği Teşkilatı, Soykırım.

---

¹ Bu çalışma, II. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulan aynı isimli özetten türetilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, sedaacet@hotmail.com, seda.acet@gop.edu.tr

THE BRUTAL FACE OF THE CHINA: EAST TURKESTAN OPPRESSION AND THE RESPONSIBILITIES OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY

ABSTRACT

Throughout the history, in many parts of the world, there have been oppressions and genocides. “The Armenian genocide”, “The Greek genocide”, “Serbian massacres” resulted with the death of many people violently and got a place in the world history as a disgrace. And today, there are still similar massacres. The East Turkestan oppression of the China that has been going on for almost 70 years, constitutes as one of the most cruel examples of these. In this area where the Uyghur Turks live, in the middle of the Central Asia, has important coal and oil sources and the exit door of the China to the West, the atrocity of the China continues for years. The local community is prevented from living their religions, using their language and living their cultures by the Chinese. It is obvious that the main purpose of this pressure of the Chinese government on the East Turkestan is clear the region from Muslim Uyghur Turks and eradicate them. According to the report published by the Human Rights Watch on 2013, it was stated that China is implementing a common discrimination, pressure against the religious activities and increasing cultural and ethnic suppression policy. However, the position of the China in the United Nations Security Council (UNSC) and its economic and political power in the international politics cause the oppressions in this area to be ignored. Ending these oppressions is the fundamental duty of the international community particularly the international organizations. Even though Turkey tried to bring up this matter in many international channels, these effort have not been enough. Within this scope, the Islamic world should remember their part and do as soon as possible, particularly the Organization of Islamic Cooperation (OIC), and in the other case the oppression of our cognates and coreligionists from East Turkestan, who are considered as unprotected, will continue until the last Muslim Turk dies... The other purpose of the study, which aims to reveal the severity of the Chinese oppression in East Turkestan, is to state the deficiencies of the international community on doing their responsibilities. Also, stating what needs to be done in order to end the pain as soon as possible is another purpose of this study.

Key Words: East Turkestan, Organization of Islamic Cooperation (OIC), Genocide

GİRİŞ

Tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve her dönem farklı devletler tarafından ele geçirilmeye çalışılan “Avrasya” Avrupa ile Asya’nın birleştiği oldukça önemli bir bölgedir. Bu durum, önemli bir siyaset bilimci olan Zbigniew Kazimierz Brzezinski tarafından 1997 yılında yayınlanan İngilizce ismi “The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives” olan ve “Büyük Satranç Tahtası” olarak Türkçeye çevrilen kitabında net bir şekilde dile getirilmiştir. Brzezinski burada Avrasya’yı, üzerinde büyük oyunların oynandığı bir satranç tahtasına benzetmiş ve burada büyük devletlerin, kendi çıkarları doğrultusunda oyun kurma ve yönetmelerinden bahsetmiştir. Avrupa’nın doğusundan Asya’nın sonuna kadar uzanan bu oldukça kıymetli alanlar ortaya çıkan yeni dünya düzeninin önemli bir anahtarı haline gelmektedir (Kulebi, 2006). Avrasya aynı zamanda dünya siyasetinde etkin olmak isteyen aktörlerin ilgilerini çeken ve dolayısıyla dünyanın siyasi anlamda en etkin devletlerinin etkili olduğu bir bölge olagelmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’den sonraki en büyük ekonomik ve nükleer güç kabul edilen ülkeler (Çin, Hindistan, Pakistan...) bu bölgede bulunmaktadır. Hatta dünya politikasında etkileri gittikçe artıran Çin ve Hindistan gibi dünyanın yoğun nüfusuna sahip ülkeleri bu bölgededir ve etkinlikleri oldukça fazladır (Çobanoğlu, 2019; 46).

Avrasya’nın önemini sadece dünya üzerindeki konumuna indirgemek doğru değildir. Bölge, birçok farklı etnik grubu barındıran farklılıklarla dolu bir bölgedir. Bu farklılıklar da önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Dünya üzerinde birçok ülke farklı etnik gruplardan oluşmaktadır. Ancak bu gruplara her ülkenin yaklaşımı farklı olmaktadır. Bir takım ülkeler farklı etnik grupları kendi bünyelerinde kabul ederek bu grupların haklarını koruma altına alırken, bazı ülkeler ise bu farklılıkların varlıklarını kabullenememektedir. Bu grupların hak taleplerini görmezden gelerek varlıklarını kabul etmemektedir. Dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) nüfusu içinde oldukça çeşitli etnik gruplar yer almaktadır. Ancak Çin bu grupların bir bölümüne oldukça kötü davranmaktadır. Öyle ki Çin, farklı etnik grupların yaşadığı

bazı bölgelere özerklik vermesine rağmen, bu bölgelerden biri olan Doğu Türkistan ve Tibet gibi alanlarda bu özerkliği tam olarak sağlayamamakta hatta çok ciddi hak ihlalleri yapmaktadır.

Doğu Türkistan, Avrasya olarak tanımlanan bölgenin oldukça önemli bir noktasında yer almaktadır. Bu özelliği sebebiyle de uzun yıllardır Çin baskısı altında yaşamaktadır. Tarih boyunca birçok devlet tarafından hâkimiyet altına alınan Doğu Türkistan halkı belirli yıllarda (1933-1944) bağımsızlığına kavuşarak kendi cumhuriyetlerini ilan etmelerine rağmen, 1949'dan itibaren tamamen Çin hâkimiyetine girmiştir (Castets, 2003; 2). Çin daha sonra Doğu Türkistan'a özerklik hakkını tanımlamış ve 1955'ten itibaren bölge Çin'e bağlı beş otonom yapıdan biri olmuştur. Çin kaynaklarında "Sincan" (Xīnjiāng) olarak geçen ismi Türkiye ve Türki Cumhuriyetlerde "Doğu Türkistan" olarak anılmaktadır (Sayın, Koçak; 2017, 11). Doğu Türkistan Uygur Türklerinin vatani olarak kabul edilebilir. Ancak Çin, bölgenin Uygur Türklerine ait olduğu gerçeğini görmezden gelerek bölgeye Çin nüfusunu taşıyarak nüfusu değiştirmeyi amaçlamakta ve Türk varlığını yok etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bölge Çin hâkimiyetine girdiği tarihten itibaren çok ciddi hak ihlalleri ile karşı karşıyadır. 1955 yılında Çin'e bağlı kurulan ve başkenti Urumçi olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi halk komitesi olarak tanımlanan bir hükümet ve farklı alanlarda oluşturulmuş olan 15 daire (bakanlık) ile idare edilmeye başlamıştır. Aynı tarihte bölge kendi içinde beş ayrı vilayet, sekiz idari il ve on beş kente ayrılmıştır (Hayit, 1975; 335). Bu şekilde özerk bölgenin yönetimi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada; öncelikle Doğu Türkistan bölgesinin tarihi ve jeopolitik önemi açıklanmaya çalışılacak, daha sonra Çin egemenliği altında bulunan Doğu Türkistan'ın uğradığı hak ihlalleri ve Çin zulmünün boyutları ortaya konulacak ve uluslararası toplumun bütün bu şiddet ve baskıya karşı sessiz kalışı ve uluslararası hukuka göre uluslararası toplumun yapması gerekenler ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. DOĞU TÜRKİSTAN (SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ)

1.1. Doğu Türkistan Tarihsel ve Stratejik Önemi

Doğu Türkistan bölgesinde şimdiye kadar birçok devlet kurulmuştur. Hunlar bunların başında gelir ve bölgede uzun süre var olmuşlardır. Bu durum Çin açısından olumsuz karşılanmış ve Çin ve Hun devleti bölgeye hâkim olmak adına sık sık karşı karşıya gelmişlerdir. Bu bağlamda Çin Hun devletini yıkmak üzere Hunlara bağlı birçok beyliği çeşitli vaatlerle kendine bağlamış ve Hunlara yönelik böl-yönet politikasını başarıyla yürütmüştür. Nitekim Hun Devleti'nin yıkılmasında Çin etkisi oldukça fazladır (Bedirhan, 1999; 252-253). Hun Devleti'nin ortadan kalkmasından sonra bölgede birçok Türk devleti varlık göstermiş ve Karahanlı Beyliği döneminde müslüman olan bölge daha sonra Müslüman-Türk beyliklerinin yerleşim yeri olmaya devam ettirmiştir (Avcı, 2018; 2)

Bölge yüzyıllar boyunca Çin ve Türk devletleri arasında bir rekabet alanı olmuş ve Çin 1755 yılında bölgenin tamamını işgal etmiştir. Çin'in korku rejimi, zulümleri ve işkenceleri bu dönemden itibaren başlamıştır. Bu zulümler devam ederken Çin karşısında yeni devletler kurulmaya çalışılrsa da bunlar uzun ömürlü olmamıştır. Nihayetinde 1876 yılında Çin Mançu Devleti tarafından tamamen kontrol altına alınan Doğu Türkistan 1884'te 'yeni sömürge', 'yeni sınır', 'yeni kazanılan yer' anlamlarına gelen (Xinjiang) Sincan adıyla Çin'e bağlanmıştır (Çalışkan, 2005; 315). 20. Yüzyıl da Doğu Türkistan için olumlu gelişmelere sahne olamamıştır. Yeni yüzyılda Doğu Türkistan bağımsızlık hareketleri ve ayaklanmalara sahne olmuştur. Bu ayaklanmalar sonucunda, 1933'te Doğu-Islam Türk Cumhuriyeti ilan edilmiş ancak Sovyet Rusya'nın da etkisi kısa sürede feshedilmiştir. Sovyet Rusyası kendi içinde bulunan farklı etnik gruplara, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığının örnek teşkil etmesi tehlikesi ile, Uygur Türklerinin kendi devletlerini kurmalarına karşı çıkmış ve kurulan devletin ortadan kaldırılmasına destek olmuştur.

1944 yılında bu defa adı "Doğu Türkistan Cumhuriyeti" olan bir devlet ilan edilmiştir. Ancak bu devletin de lideri SSCB'nin organize ettiği bir suikast sonucunda ortadan kaldırılmıştır

(Vatanbir.org) ve bu devlette varlığını sürdürememiştir. Çin tarafında politika izleyen Rusya, Doğu Türkistan'ın Çin tarafından işgal edilmesine karşı durmamış hatta 1949'da Çin'in Doğu Türkistan'ı işgal etmesini desteklemiştir. Bu desteğin ardından 1955'te bölge Sincan (Xinjiang) Uygur Özerk Bölgesi adıyla ÇHC'ne bağlı beş özerk bölgeden biri haline gelmiştir (Çalışkan, 2005; 315). Bu tarihten itibaren bölgenin kaderi Çin elinde bırakılmış ve Çin'in baskıcı politikaları bölge halkının aleyhinde olmuştur. Çin gittikçe sertleştirdiği politikaları yüzünden Sincan bölgesi uzun zamandır insanlık dramıyla dünya gündeminde yer almaktadır. Ancak uluslararası kamuoyu bu zulümler karşısında sessizliğini korumakta ve herhangi bir tepki vermemektedir. Bu durumdan da fırsat bulan Çin "etnik asimilasyon" politikasını sertleştirerek uygulamaya devam etmektedir.

Amerikalı siyaset bilimci Prof. Owen Lattimore tarafından "Asya'nın Kalbi" olarak tanımlanan Doğu Türkistan aynı zamanda Türklüğün Yurdu, Türk medeniyet ve kültürünün kaynağıdır. M.Ö. 200'li yıllardan itibaren bölgede Türkler yerleşmiş durumdadır. Aynı zamanda birçok ülke ile de sınır paylaşmaktadır. Buna göre Doğu Türkistan; kuzeyde Rusya, batıda; Batı Türkistan'ı teşkil eden Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, güneyde; Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Tibet, doğuda; Çin (Kansu, Çing-Hai ve İç Moğolistan eyaletleri) ile kuzey-doğuda Moğolistan ile komşudur (Özder, 2013; 68).

Halford Mackinder tarafından dünyanın coğrafi ve tarihi merkezi olarak kabul edilen, zengin doğal kaynaklara sahip dev bir güç olan Avrasya "dünya siyasetinin eksenini" olma özelliğini taşımaktadır (İşcan, 2002; 104). Aynı zamanda Mackinder'in Heartland teorisine göre Avrasya ana karasını, özellikle de buranın merkezi Orta Asya'yı kontrol eden bir güç bütün dünyayı kontrol eder. Doğu Türkistan ise jeopolitik açıdan Orta Asya'nın kopmaz bir parçası olması hasebiyle Çin'in elinden bırakmak istemediği bir bölgedir (Erdoğan, 1999; 230). Bölge aynı zamanda, Doğu ile batı arasında bir köprü olan ve aynı zamanda çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve önemli bir ticaret geçiş noktasında bulunur. Orta Asya'da jeostratejik açıdan önemli bir konuma sahip olan Doğu Türkistan aynı zamanda "İpek Yolu"nun da merkezinde yer almaktadır. Bununla beraber Çin'in dünyaya açılan kapısı olan bölge Çin'in Avrasya'ya hâkim olmasının da anahtarıdır (Ahmetbeyoğlu, 2011).

Uygur Türklerinin yaşadığı Doğu Türkistan bahsedilen stratejik konumu açısından birçok anlamda (siyasi,ekonomik...) oldukça önemlidir. Ancak bölgenin önemi sadece dünya üzerindeki konumundan kaynaklanmamaktadır. Doğu Türkistan oldukça önemli yer altı kaynaklarını da barındırmaktadır. Önemli miktarda petrol, altın ve bakır yataklarına sahip olan bölge aynı zamanda önemli miktarda bir yün üreticisidir (Bhattacharya, 2003; 366). Bu da kalabalık bir nüfusu barındıran Çin sanayisi için oldukça değerlidir.

Siyasi, ekonomik ve güvenlik yönünden oldukça ehemmiyetli olan Doğu Türkistan bütün bunların yanı sıra, petrol, volfram (silah sanayisinde kullanılan önemli bir maden), altın, gümüş, platin, kömür ve uranyum gibi stratejik ham maddeler ve sayısız yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip bir ülkedir. Bütün Çin'de çıkarılan 148 çeşit madenin sadece 124'ü bu bölgeden çıkmaktadır. Bununla beraber, Çin'in petrol rezervlerinin yüzde 25'ini, doğal gaz rezervlerinin ise yüzde 28'ini barındırmaktadır. Bu bölge çok ciddi petrol alanlarına (Karamay Bölgesi, Kumul-Turfan Bölgesi, Taklamakan Çölü) da sahiptir. Bütün bunlara ek olarak Doğu Türkistan 17,4 trilyon metreküp doğal gaz rezervlerine sahip bulunmaktadır (Ahmetbeyoğlu, 2011; Çobanoğlu, 2019; 13). Sahip olduğu bütün bu kaynaklar aslında Çin'in ilgisinin tamamen bölgeye yönelmesini açıklayacak verilerdir.

Doğu Türkistan Çin'in toplam topraklarının altıda birine denk gelmekle beraber; coğrafi konumu, yer üstü ile yeraltı kaynakları ve stratejik önemi Çin için hayati önem arz etmektedir. Bu bağlamda Çin bölge üzerindeki hâkimiyetini giderek arttırmak ve bölgedeki Türk Uygur nüfusunu olabildiğinde etkisiz hale getirmeyi amaçlamakta bu amaç doğrultusunda çok ciddi asimilasyon politikaları benimsemektedir. Aynı zamanda ekonomisi hızlı bir şekilde büyüyen Çin'in aynı oranda enerji ihtiyacı da artmaktadır. Bu da Çin'i dışa bağımlı hale getirmektedir. Ancak Doğu

Türkistan'ın sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları Çin'in bu bağımlılığını önemli miktarda azaltacak kapasitededir.

Doğu Türkistan, Uygur Türklerinin çoğunlukla yaşadığı bir bölgedir. Ancak bu durum Çin için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu tehdit karşısında nüfus politikası benimseyen Çin, düzenli bir şekilde bölgeye Çin vatandaşlarını yerleştirmeye başlamıştır. Asıl amacı bölgedeki Uygur Türklerinin varlığını ortadan kaldırmak olan Çin'in diğer bir amacı ise bölgeyi tamamen Çin Devleti'nin yönetimine bırakmaktır. Çin'in uyguladığı nüfus politikası ülkedeki demografik yapıyı tamamen değiştirmiştir. Bu değişimi daha doğru okuyabilmek için sayısal verileri incelemek doğru olacaktır. Doğu Türkistan'da 1944 yılında Uygur nüfusu 3 milyona yakın iken, Çinli nüfus 200 binin üzerinde, diğer azınlıkların nüfusu ise 700 binden fazladır (Sayın ve Koçak, 2017; 13). 1949 yılında nüfusun %75'ini Uygurlar, %11'ini Kazaklar, %5'ini de diğer Müslüman Türk boyları teşkil ettiği ifade edilirken bu oran 1953 nüfus sayımında, nüfusun %75'ini Uygurlular, % 6 Çinliler şeklinde oluşmuştur (Akçam, 2017). Doğu Türkistan'da 2010 yılında Çin tarafından yapılan son nüfus sayımına göre bölgenin nüfusu şu şekilde açıklanmıştır;

Etnik Gruplar	Erkekler	Kadınlar	Toplam	%
Uygurlar	5 064 182	4 937 120	10 001 302	45,84
Çinliler	4 674 383	4 155 611	8 829 994	40,48
Kazaklar	725 515	692 763	1 418 278	6,5
Diğer	725 515	476 939	983 015	4,51
Toplam	11 270 147	10 545 668	21 815 815	

Kaynak: Akçam, 2017; <https://www.stratejikortak.com/2017/01/uygur-turkleri.html>

Çin verilerine göre ülkenin son nüfus sayımında demografik yapısı ve nüfusun etnik gruplara oranı yukarıdaki şekilde belirtilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere, Çin'in nüfus politikası ve zorunlu göç politikası Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerinin çoğunlukta olması durumunu değiştirmektedir. Uygulanan politikalar sayesinde 1944 te çoğunluk durumundaki Türk nüfusu neredeyse Çinli nüfus karşısında azınlık olarak kalacaktır. Bu değişimdeki en büyük etken şüphesiz Çin'in uyguladığı nüfus ve göç politikasının etkisidir. Bu değişimdeki bir diğer etken ise Çin'in bölgedeki Türklere karşı uyguladığı sıkı doğum kontrol politikasıdır.

2. DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ ÇİN ZULMÜ

1949 yılında başlayan komünist Çin yönetimi Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri için zulüm yıllarının başlangıcı olmuştur. Çin bu tarihten itibaren Türklere karşı baskısını giderek arttırmaya başlamıştır. Bu da Türklerin bağımsızlık isteklerini hep canlı tutmuştur. 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla, Sovyetlere bağlı özerk birimlerin bağımsızlıklarını kazanması Çin tarafından endişe ile karşılanmıştır. Çünkü Çin'e bağlı birçok özerk birim bulunmaktadır. Bu birimlerin bağımsızlık süreçlerine girmesi Çin'in hiçte istemediği bir gelişme olacaktır. Ancak bu endişeye rağmen, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Çin'deki Uygur, Tibet ve Moğol milliyetçilerini bağımsızlık konusunda cesaretlendirmiştir (Stobdan, 1998; 403). Bağımsızlık amaçlı harekete geçilmesine rağmen yeterli desteğin bulunmaması sebebiyle bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Doğu Türkistan'ın tam bağımsız bir Türk yurdu olma hayalı gerçekleşmemiştir.

Doğu Türkistan'da durum 11 Eylül sonrasında yeni bir boyut kazanmıştır. 11 Eylül saldırıları bütün İslam dünyası açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur ki dünyanın diğer ucundaki Doğu Türkistan'da bile etkileri ölümcül olmuştur. 11 Eylül İslam ile terör kelimelerinin çok sık

aynı cümlede kullanılmasına sebep olmuştur. 11 Eylül'den sonra Çin, ABD'yi en şiddetli destekleyen ülke olmuş ve teröre karşı mücadelede oldukça istekli durmuştur. Buradaki en önemli amaç ABD'yi desteklemekten öte, Doğu Türkistan müslümanlarını işaret ederek, onların El-Kaide ile bağlantılı olduklarını vurgulamak ve Türklere yaptığı zulümleri “terörle mücadele” kisvesi altında göstermek ve bu mezalimi haklı çıkarmaktır. Bu zamandan sonra Çin'de Uygur-Türkleri kimliğine en büyük saldırı artık İslam inancı üzerine oturtulmuştur. Yine bu süreçte Doğu Türkistan'a “teröre karşı savaş” adı altında 40 000 asker sevk etmiştir. Bölgede uyguladığı politikalara en ufak direniş gösterenleri terörist ve aşırı dinci olarak değerlendirmiştir (Avcı, 2018; 6). 11 Eylül saldırılarından sonra Doğu Türkistan'a yönelik yasak ve engellemeleri uluslararası terörizme karşı mücadele şeklinde sunan Çin din üzerinden uygulanan baskıları daha da arttırmıştır bundan en büyük zararı Uygur Türk halkı görmüş görmeye de devam etmektedir (Şen, 2016; 569). 11 Eylül kısaca Çin'in politikalarında farklılık yaratmıştır. Bu bağlamda Çin, direnişçi Uygur Türkleri ile El Kaide örgütünün bağlantılı olduğunu varsayarak uluslararası toplumdan destek bulmaya çalışmış ve bu çabası ABD tarafından karşılık bulmuştur. Hatta ABD bazı Uygur-Türk direnişçi gruplarını terör listesine eklemiştir.

“2009 Olayları”(turksam.org) olarak ifade edilen protestolar ve bunlara Çin güvenlik güçlerinin şiddetle karşılık vermesi dünyanın ilgisinin bölgeye yönelmesine sebep olmuş ve uluslararası kamuoyunun dikkatini bir kere daha bölgeye çevirmiştir (Mazlumder, 2010; 11). Ancak Çin uluslararası tepkilere karşı herhangi bir karşılık vermemiş ve etkisiz kalmıştır. Çin bu tepkiler karşısında kendi savlarını öne sürmüştür ki konu ile ilgili en çok dile getirdiği savı, bölgenin “Çin topraklarının bir parçası olduğu”, dolayısıyla da Doğu Türkistan'da yaşananların “Çin'in iç meselesi sayılması gerektiği” dir (Tanay,2016). Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki insan hakları ihlallerinin yaşandığı hiçbir konu sadece ulusal bir mesele olarak kalmaz. 1949'da Komünist Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Çin tüm dünyaya korku salan bir devlet haline geldi. Komünizmin insanlara karşı acımasız tutumu ve insanların arasındaki ilişkileri robotlaştıran materyalist tavrı, adaletsiz ve zalim bir yönetimi ortaya çıkarmaktadır. Doğu Türkistan'da 1949 yılından beri sistematik olarak devam eden zulüm şiddetini arttırmaktadır. Çin'in zulmü din, dil, nüfus ve aile yapısı üzerinden çok boyutlu devam etmektedir.

Çin, Doğu Türkistan'a karşı şiddetli bir asimilasyon politikası izlemiş ve müslümanları yok etmeye başlamıştır. Örneğin 1949-1952 yılları arasında 2,8 milyon, 1952-1957 arası 3,5 milyon, 1958 1960 arası 6,7 milyon, 1961-1965 arası 13,3 milyon ve toplamda 26,6 milyon insan ya Çin ordusu tarafından katledilmiş veyahut da rejimden kaynaklanan kıtlık sonucunda ölmüştür (Arıkan, 2012). Hayatta kalanlar ise çok şiddetli zulümlere maruz kalmıştır. Bütün bu zulümleri şu şekilde özetlemek mümkündür (İnayet, 2010; tr.euronews, 2019):

1. Doğu Türkistan bölgesi Çin'in beş özerk bölgesinden biridir. Ancak Çin, Doğu Türkistan'ın hukuktan kaynaklanan özerklik gerekliliği olan hak ve yetkilerini tam olarak vermemiştir. Bölge üzerindeki politikaları gittikçe sertleşmeye başlamıştır.

2. Çin, Doğu Türkistan'a yönelik çift yönlü göç politikasını devam ettirmektedir. Tarafların rızası alınmadan gerçekleştirilen bu göçte, Doğu Türkistan'da bulunan genç kızlar ve erkekler Çin'e taşınırken, Çin'den de Doğu Türkistan'a doğru erkeklerden oluşan nüfus taşınmaktadır. Bu sayede Türk kızları ile Çin erkeklerin, Çin kızları ile de Türk erkeklerin evlilikleri sağlanmakta ve nüfus değişimi amaçlanmaktadır. Bu durum bölgenin nüfus dengesini ciddi biçimde etkilemektedir.

3. Doğu Türkistan'ı Çinlileştirmek için yapılan nüfus değişimi için getirilen Çinliler devlet tarafından desteklenmiştir. Bunlara devlet tarafından iyi imkânlar sunulmuş çiftçi destekleri verilmiş ve vergiden muaf olmuşlardır (Hetcher, 1975).

4. Nüfus değişim politikası Doğu Türkistan'da çok ciddi sosyal sorunlara sebep olmaktadır. Türkler neredeyse kendi vatanlarında azınlık durumuna düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Aynı zamanda Türkler devlet tarafından desteklenen Çinliler karşısında işsizlik, eğitim

sıkıntısı ve güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Türkler üniversite sonrası iş bulamamakta ve iş bulmak üzere vatanlarını terk etmek zorunda kalmaktalar. Bu yoğun işsizlik ise ülkede hırsızlık gibi güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

5. Çin'in Nüfus politikalarından biri de 1979'dan beri uyguladığı doğum yasağıdır. Çin, Doğu Türkistanlı ailelerin köylerde en fazla iki, şehirlerde ise en fazla bir çocuk sahibi olmalarına izin vermekte fazla çocuk sahibi olmayı yasaklamaktadır (Öztürk, 2013; 70). Bu yasağa uymayanların ise cezaları oldukça ağır olmaktadır. Kota fazlası bebeğe hamile olan kadınlar hamileliklerinde kaçınıcı ay olursa olsun kürtaja zorlanmakta, buna rağmen doğabilen bebekler ise hastanelerde öldürülmektedir (Amnesty.org, 1996).

6. Doğu Türkistan'ın en büyük problemlerinden biri de ekonomidir. Bölgede yeni açılan fabrikalarda, diğer iş alanlarında işe alımlarda öncelik Çinli göçmenlere tanınmaktadır. Bunun yanında devlet dairelerinde de memurluklarda öncelik sahibi yine Çinlilerdir. Bu da Uygurlu Türklerin iş bulma konusunda zorluk çekmelerine sebep olmakta ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir.

7. Çin dünyanın önemli nükleer güçlerinden biridir. Sahip olduğu nükleer silahları da denemek için Doğu Türkistan topraklarını seçen Çin bu sebeple birçok sorunun kaynağı olmuştur. Bu sorunların en önemlileri nükleer denemelerden kaynaklanan hastalıklar ve doğum anomalileridir. Eksik doğan çocuklar, yaygınlaşan kanser vakaları bölgenin karşı karşıya kaldığı diğer olumsuz gelişmedir. Buna karşın iyi bir sağlık sistemine sahip olmayan Doğu Türkistan halkı daha ciddi sağlık sorunları ile karşı karşıyadır.

8. Çin'in bir diğer zulumu ise Uygur Türklerinin eğitim haklarının kısıtlanmasıdır. Çince eğitimin zorunlu olması Türklerin eğitim almalarını engellemektedir. Çin, eğitim dilini Çince yaparak anadilde eğitimin de önünü tıkamakta ve asimilasyon politikasının en önemli ayağı olan eğitimi bu anlamda iyi bir koz olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda uygulanan paralı eğitim maddi zorluk çeken Türk çocuklarının eğitim almalarını da zorlaştırmaktadır.

9. Çin anayasasına göre, her vatandaşın dine inanma veya inanmama hakkı vardır. Ancak bu hak Doğu Türkistanlılara tanınmamıştır. Tamamına yakını Müslüman olan Doğu Türkistan halkı dinlerinin gereklerini yerine getirememektedir. Devlet memurlarının ve öğrencilerin çeşitli bahanelerle oruç tutmaları, namaz kılmaları, cenazelerini islami usullere göre defnetmeleri ve dini nikâh kıymaları yasaklanmıştır. Açık alanlarda ve toplu namazlar asker ve polisler tarafından yasaklanmaktadır. İslamın toplum hayatına yansımaları tamamen engellenmeye çalışılmakta ve İslam izi silinmeye çalışılmaktadır. Çin burada zulmünü din üzerinden de göstermektedir.

10. Çin'in Doğu Türkistan'daki en olumsuz etkisi de doğal kaynakların talan edilmesidir. Çin'deki özerk hak ve yetkilere göre, özerk devletler kendi doğal kaynaklarını kendileri kullanmaları gerekirken Çin Doğu Türkistan'ın doğal kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya devam etmekte kendi kanunlarını da bir anlamda ihlal etmektedir.

3. ULUSLARARASI TOPLUMUN DOĞU TÜRKİSTAN'A DAİR SORUMLULUKLARI

Doğu Türkistan sorununun uluslararası ilişkilerde gündeme gelmesi birçok anlamda oldukça önemlidir. Bu noktada ilk olarak belirtilmesi gereken ve asla üzerinde beis olmayacak konu Çin'in yaklaşık 70 yıldır gerçekleştirdiği ağır insan hakları ihlalleridir. Çin'in uzun yıllardır Doğu Türkistan'daki Müslüman-Türk Uygur halkına yaptığı zulümler tamamen bir hak ihlalidir. Buna rağmen Çin hala yaptıklarını haklı çıkarmak için bazı tezler öne sürmektedir. Çin, bölgenin "Çin topraklarının bir parçası olduğu", dolayısıyla da Doğu Türkistan'da yaşananların "Çin'in iç meselesi sayılması gerektiği (Tanay, 2016)" yönündeki tezleri kesinlikle Çin zulmünü haklı çıkarmamaktadır. Çünkü hiçbir gerekçe insan hakları ihlallerini haklı çıkarmaya yeterli değildir.

Çin'in açık bir şekilde yaptığı insan hakları ihlalleri karşısında diğer devletler ve uluslararası toplum yeterli tepkiyi vermemektedir. Bunda birçok etken rol oynamaktadır ki en önemlisi, Çin'in uluslararası toplumdaki konumudur. Çin'in BMGK'nin daimi üyelerinden biri ve Şanghay İşbirliği Örgütü üyesi olması bu konumu güçlendirmektedir. Çin'in dünya üzerindeki konumunu güçlendiren bir diğer nokta ise, Çin'in ekonomik gücüdür. Dünya üzerinde birçok ülkenin Çin ile doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik ilişkisi mevcuttur. Devletlerin bu konuda Çin'in üzerine gitmesi demek Çin ile ekonomik ilişkilerin bozulmasına neden olacağı için devletler kendi çıkarlarını doğrultusunda hareket ederek sessiz kalmayı tercih etmektedir (Kanat, 2013; 19). Uluslararası toplumun sessiz kalmasının bir diğer nedeni ise Çin'in başarı ile uyguladığı sansürleme politikasıdır (Sayın ve Koçak, 2017; 20). Çin, Doğu Türkistan'da internet erişimini ve sosyal medya kullanımını sınırlandırmakta ve bölgeye yabancıların girmesini engellemekte bu sayede Doğu Türkistan'da olup biten ile ilgili dünya kamuoyu yeterli bilgiyi alamamaktadır.

Çin'in zulmü karşısında devletlerin gereken tepkiyi vermedikleri ifade edilmiştir. Ancak yaşananlara tepkisiz kalan sadece devletler değil uluslararası örgütler de kendilerinden bekleneni yerine getirmemişlerdir. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla teşkil edilen uluslararası örgütler kuruluş amaçları ile bağdaşmayacak şekilde hareket etmiş ve Doğu Türkistan'da olup biten karşısında sessizliklerini korumuşlardır. Bazı örgütler konuya dair vurgu yapmış ancak bu uyarı ve kınamanın ötesine geçememiştir. AB dönem başkanı bölgede yaşanan olaylara tepki göstererek bölgedeki olaylardan “derin endişe ve üzüntü duyduğunu ve olayları kınadığını” belirtilmiş ve kınamanın ötesine geçememiştir (Şen, 2009; 111).

Doğu Türkistan'da Müslüman kesimin gördüğü zulüm karşısında en fazla tepki vermesi beklenen örgüt olan İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) de yaşananlar karşısında sağlam bir duruş sergileyememiştir. Dönemin Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu bölgedeki sivil kaybın fazla olmasından dolayı derin üzüntü duyduğunu ve sorunun insan hakları bağlamında ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Görüldüğü üzere bu noktada en fazla varlık göstermesi beklenen İKÖ'de zulümler karşısında varlık gösterememiştir (Szadziwski, 2013; 31).

Devletler, uluslararası örgütler yani uluslararası toplum Doğu Türkistan'da yaşananlara tepkisiz kalmıştır. Ancak Çin zulmü artarak devam etmektedir. Bu nedenle acilen alınması gereken önlemler vardır. Bu bağlamda Doğu Türkistan için insan hakları ihlallerini durdurmak adına, uluslararası hukuktan kaynaklanan önlemlere ve uluslararası toplumun sorumluluklarına değinmekte fayda vardır.

Doğu Türkistan meselesi ilk olarak insani bir sorundur. Bugün birçok açıdan tehlike altında olan Doğu Türkistan halkı en temel insan haklarından faydalanamamaktadır (Öksüz, 1998: 32-33). Bu bağlamda ilk olarak bu insani sorunların acilen çözülmesi gereklidir. Bu konuda ilk görev Çin yönetimine düşmektedir. Çin yönetimi asimile politikasından vazgeçmeli; nüfus değişimi hareketlerini biran önce durdurmalı bölgenin dünya ile bağlantısını yeniden kurmalıdır. Çin'in bölgedeki insan hakları ihlaline şartsız bir şekilde son vermesi gerekmektedir. İletişim engellerini kaldırmalı ve bölgenin dünya ile bağını yeniden sağlamalıdır. Aynı zamanda nüfus politikasının bir diğer aşaması olan sıkı doğum kontrolü ve zorunlu kürtaj uygulamalarını biran önce kaldırmalıdır. Aynı zamanda Çin uygunsuz nükleer denemelere de acilen son vermelidir. Doğu Türkistan'da insan hakları ihlallerini gidermek konusunda en büyük sorumluluğa sahip olan Çin uzun yıllardır bu konuda herhangi olumlu bir adım atmamıştır. Bu da durumun gittikçe kötüleşmesine sebep olmuştur. Eğer Çin bu şekilde üzerine düşeni yapmamaya devam ederse bu noktada sorumluluk uluslararası topluma düşmektedir.

Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak gibi oldukça önemli bir amaç için kurulan Birleşmiş Milletler (BM), Doğu Türkistan konusunda çok büyük bir sorumluluğa sahiptir. Bu noktada insan haklarını korumayı da kendine amaç edinmiş ve en önemli evrensel uluslararası örgüt olan BM ne yazık ki Doğu Türkistan konusunda harekete geçememiştir. Bunda çeşitli etkenler rol oynamaktadır ki bunlardan en önemlisi Çin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyesi

olması ve buradaki veto hakkıdır³. Zaten herhangi bir ülkenin kendi aleyhinde alınacak bir karara olumlu oy vermesi düşünülemez. Bilindiği üzere uluslararası barış ve güvenliği sağlama konusunda asıl yetkili organ olan BMGK'nın konu ile ilgili harekete geçmesi elzemdir. Ancak BMGK'daki karar alma mekanizması yüzünden kurul Doğu Türkistan konusunda etkisiz kalmıştır.

Uluslararası hukukta BMGK'nın veto yetkisi yüzünden kilitlenmesi durumunda BM nezdinde hayata geçirilebilecek başka bir seçenek daha vardır. Bu seçenek 1950 tarihli 377 sayılı kararı ile ortaya çıkarılan “barış için birlik” kararıdır. Bu karar, BMGK daimi üyeleri arasında veto hakkı nedeniyle bir karar alınmadığı takdirde uluslararası barış ve güvenliğin tehlikede olduğu bir durum söz konusu olursa, BM Genel Kurul barış ve güvenliğin tesisi için, gerekirse, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dahil, üye Devletlere kolektif tedbirlerin alınması için uygun tavsiyeleri yapmak amacıyla derhal konuyu ele alacağını ve bu konu ile ilgili yetkili olduğunu (BM G/RES/377) ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere bu karar, Çin'in veto hakkını kullanması ile kilitlenen sistemi başka bir yöntemle çalıştırmayı amaçlamaktadır. Eğer Doğu Türkistan'da 377 sayılı karar işletilirse Çin zulmünün durdurulmasına yönelik olumlu bir adım atılabilir ve insan hakları ihlalleri sonlandırılabilir. Ancak ne yazık ki bugüne kadar bu yöntem de Doğu Türkistan için kullanılamamıştır.

Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlallerinin kısa sürede son bulması için ortaya atılan çözüm önerilerinden bir diğeri devletlerin hukuki sorumluluklarının dayanakları olan uluslararası sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler devletlerin hukuku sorumluluklarını ifade etmektedir (Balçık, 2015; 112). Bu bağlamda 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi(BM, A/RES/3/260) incelenmelidir. Çin bu sözleşmeyi 1983 yılında imzalayarak taraflardan biri olmuştur (Değer ve Keskin, 2012; 12). BM Genel Kurul tarafından imza altına alınmış bu sözleşmenin bazı maddeleri şöyledir (BM, A/RES/3/260):

Madde 1- Sözleşmeciler Devletler, ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit eder.

Madde 2- Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

- a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;*
- b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;*
- c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;*
- d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;*
- e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;*

Madde 3- Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:

- a) Soykırımında bulunmak;*
- b) Soykırımında bulunulması için işbirliği yapmak;*
- c) Soykırımında bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;*
- d) Soykırımında bulunmaya teşebbüs etmek;*
- e) Soykırıma iştirak etmek;*

³ BMGK'nın 5 daimi (İngiltere, Fransa, Rusya, ABD, Çin), dönemsel olarak değişen 10 geçici üyesi bulunmaktadır. BMGK'da herhangi bir karar alınabilmesi için toplam 9 evet oyu gereklidir. Ancak bu 9 oyun 5'inin daimi üyelere ait olması gerekmektedir. Herhangi bir daimi üyenin red oyu kullanması demek karar alınmaması demektir. Bu sisteme veto yetkisi denilmektedir.

Madde 4- Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini işleyenler, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır.

.....

Madde 8- Sözleşmeci Devletlerden her hangi biri, soykırım fiillerinin sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde, Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarından, Birleşmiş Milletler Şartına göre harekete geçmesini isteyebilir.

Bu sözleşme görüldüğü üzere hangi eylemlerin soykırım olarak kabul edildiğini ve bu hareketler karşısında ne tür bir yaptırım uygulanabileceğini ifade etmektedir. Buna göre yaklaşık yetmiş senedir Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı mezalim tamamen soykırım tanımına uymaktadır. Öyle ki toplu ölümler, doğumların engellenmesi, çocukların ve gençlerin zorla Çin'e göç ettirilmesi gibi eylemler, bireylerin en temel insan haklarının ihlal edilmesi anlamına gelmekte ve bu sözleşmeye göre soykırım olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda Doğu Türkistan'da mezalimin sonlandırılması açısından bu sözleşme derhal işletilmeli ve sözleşme gerekleri yerine getirilmelidir.

Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak adına alınması gereken diğer önlemlerde R2P (Koruma Sorumluluğu) ve insani müdahaledir. Buna göre, uluslararası toplumun soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik gibi suçlardan insanları korumaya yönelik BM Şartı'nın 6 ve 7. Bölümlerinde yer alan tedbirleri BMGK aracılığı ile kullanma ve sivil halkı koruma sorumluluğu vardır (BM, A/RES/60/1). Uluslararası hukukta R2P olarak ifade edilen bu kavrama göre, devlet soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarda veya etnik temizlikte kendi vatandaşlarını koruyamıyorsa o noktada başka bir devletin ve uluslararası toplumun o halkı koruma sorumluluğu vardır (Butler, 2015; 252). Komünist Çin'in kendi özerk bölgelerinden biri olan Doğu Türkistan halkına karşı yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda uluslararası toplumun sivil halkı koruma sorumluluğunu bir an önce yerine getirmek zorunda olduğu aşikârdır. Çin defalarca Uygur Türklerine soykırıma varan derecede şiddetli davranmış ve insan haklarını ciddi bir şekilde ihlal etmiştir. Bu noktada kısa sürede uluslararası toplum koruma sorumluluğunu yerine getirmek zorundadır. Ancak bölgede R2P uygulanması için gerekli olan koşullar, Doğu Türkistan'da yaşanmış olmasına rağmen herhangi bir R2P uygulaması olmamış hatta dile getirilmemiştir.

Doğu Türkistan için bir çözüm önerisi de olduğu gibi uluslararası toplumun, herhangi bir karar beklemeksizin insan hakları ihlallerine derhal müdahale etmesidir. İnsani müdahale olarak ifade edilen bu kavram, uluslararası hukukta insan haklarının korunması adına oldukça umut vericidir. "Bir devletin sınırları içinde başka devlet tarafından kendi vatandaşlarını korumak amacıyla olmamak koşuluyla, geniş kapsamlı ve ağır insan hakları ihlallerini önlemek veya durdurmak için müdahale edilen devletin izni alınmadan güç kullanılması veya güç kullanılma tehdidinde bulunulması (Buchanan, 2003)" olarak tanımlanan insani müdahale zulüm gören halkların kurtulması açısından oldukça anlamlıdır. Burada bir devletin yada bir koalisyonun sadece insani amaçlar için bir karar beklemeksizin inisiyatif kullanarak müdahale etmesi ifade edilmektedir. Ancak görüldüğü üzere Doğu Türkistan'da günümüze kadar bu seçeneği hayata geçirebilecek bir devlet ya da bir devletler grubu ortaya çıkamamıştır.

Uluslararası hukuk kapsamında teorik anlamda insan haklarının korunması adına oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak uygulama noktasında teoriler pratiğe aktarılamamıştır. Başka bir deyişle insan haklarının korunması amacıyla ortaya çıkan gelişmeler yaşanan insan hakları ihlalleri konusunda yetersiz kalmış çözüm bulamamıştır. Bu çözümsüzlükten en muzdarip olan bölgelerden biri de ne yazık ki Doğu Türkistan olmuştur. Yıllardır devam eden insan hakları ihlallerini sonlandırmak adına uluslararası toplum herhangi bir adım atmamıştır. Bunun birçok nedeni sayılmakla beraber bunların hiçbiri insan haklarından daha önemli değildir. Ancak

uluslararası toplum, kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek insan haklarını geri planda tutmaktadır.

SONUÇ

Tarihi boyunca, her zaman mücadele veren Uygur halkı bugün de çok ciddi insan hakları ihlalleri ile karşı karşıyadır. 1949 yılında Komünist Çin hâkimiyetine geçen ve Çin'in özerk bölgelerinden biri olan Doğu Türkistan o tarihten beri yani yaklaşık yetmiş yıldır Çin zulmünü yaşamaktadır. Çin baskısı Uluslararası Af Örgütü olmak üzere birçok uluslararası örgüt raporlarında belirtilmiş olup Çin insan hakları ihlallerinde dünyada ilk sırayı almaktadır (Uluslararası Af Örgütü; 2004; 5). Hatta Tibet ve İç Moğolistan dahil olmak üzere Çin hakimiyeti altında bulunan topraklar içinde Doğu Türkistan, siyasi suçlulara idam cezasının uygulanmakta olduğu tek bölgedir (amnesty.org).

Doğu Türkistan sahip olduğu birçok özellikten dolayı Çin'in ilgisini çekmiş ancak bu ne yazık ki bölge halkı için hiçte olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Doğu Türkistan stratejik konumu, yer altı kaynakları ve geniş yerleşim alanları ile Çin'in sahip olmak istediği bir bölgedir. Çin de bu amacını gerçekleştirmek üzere ilk olarak Doğu Türkistan'ın asıl sahiplerini bölgeden uzaklaştırma yolunu seçmiştir. Bu doğrultuda Çin çok katı bir asimilasyon politikası benimsemiş ve Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerini bölgeden tamamen izole etmeyi amaçlamıştır. Bölgenin asıl sahibi olan Uygur Türkleri ise bu katı politikalar karşısında uzun yıllardır zulüm görmeye devam etmektedir.

Çin'in Doğu Türkistan üzerindeki bu asimile politikası ve mezalimi karşısında uluslararası toplumun aslında çok önemli görev ve sorumlulukları vardır. Ancak Çin'in güçlü ekonomik ve siyasi varlığı uluslararası toplumu harekete geçmekten vazgeçirmektedir. Bu durum da devletlerin, uluslararası örgütlerin ve dolayısıyla uluslararası toplumun asıl görevlerini yani insan haklarını muhafaza etme görevini yerine getiremediklerinin de ispatıdır. Bu noktada görev Türk dünyasına düşmektedir. Bu konuda en fazla tepkiyi veren ülke Türkiye'dir ancak Türkiye'nin tek başına tepki vermesi Doğu Türkistan halkının kurtuluşu için yeterli olmayacaktır.

Uluslararası hukuk kapsamında bugün Doğu Türkistan'daki zulmü dindirmek üzere birçok adım atılabilirken devletler Çin ile olan doğrudan ya da dolaylı ekonomik ilişkilerinin zarar görmemesi adına bu adımlardan hiçbirini atmamaktadır. Bugün dünya üzerinde İslam coğrafyası olarak adlandırılabilen alanlarda çok ciddi zulümler yaşanmaya devam etmektedir. Doğu Türkistan ise bu coğrafyalardan en fazla acı çekenidir ve biran önce harekete geçilmelidir.

KAYNAKÇA

“Çin İşkencesinde Doğu Türkistan”, <http://www.vatanbir.org/dergi/26/cin-iskencesinde-dogu-turkistan> (Erişim Tarihi: 01.04.2019).

2010 Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu”, MAZLUMDER Dış İlişkiler Komitesi, <http://mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumderden-dogu-turkistan-insan-haklari-rap/625>. (Erişim Tarihi: 01.04.2019).

Ahmetbeyoğlu, A. (2011). “Orta Asya Satrancında Doğu Türkistan'ın Önemi” Türk Yurdu Dergisi, Yıl 100, No. 287.

Akçam, M. (2017). Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri: Unutulan Akralalık, <https://www.stratejikortak.com/2017/01/uygur-turkleri.html>. (Erişim Tarihi: 05.04.2019).

Arıkan, M. “Çin Zulmü Doğu Türkistan'ı Acımasızca Eziyor”, <http://www.gokbayrak.com/haberler/kizilcin-zulmu-dogu-turkistani-acimasizca-eziyor>. (Erişim Tarihi: 05.04.2019).

Avcı, E. (2018). “Doğu Türkistan Sorunu,” Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, BİLGESAM Analiz, Doğu Asya ve Pasifik No. 1391.

Balçık, E. (2015). “Şiddet ve İnsan Hakları: Suriye Örneği”, Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 17 (3): 97-117.

Bedirhan, Y. (1999) “Türk Tarihinde İpek Yolu Hakimiyeti ve Çin’in Türkistan’ı İlk İstila Projesi”, Sayı. 4: 237- 256, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/968>. (Erişim Tarihi: 05.04.2019).

Bhattacharya, A. (2003). “Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism”, Strategic Analysis, 27 (3) http://www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_abhattacharya_0903.pdf&a=bi&pagenumber=1&w=100 (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Birleşmiş Milletler Genel Konsey 1950 Tarihli 377 Sayılı Karar (G/RES/377), [http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\)](http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v)). (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Birleşmiş Milletler Genel Kurul 1948 Tarihli 260/3 Sayılı Karar, (A/RES/3/260), <http://www.un-documents.net/a3r260.htm> . (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Birleşmiş Milletler Genel Kurul 2005 Tarihli 60/1 Nolu karar A/RES/60/1 <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Buchanan, A. (2003) “Reforming the International Law of Humanitarian Intervention”, (Ed. J.L. Holzgrefe ve Robert O. Keohane), Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas, New York: Cambridge University Press.

Butler, S. (2015). “Separating Protection from Politics: The UN Security Council, the 2011 Ivorian Political Crisis and the Legality of Regime Change”, Journal of Conflict & Security Law, 20(2).

Castets, R. (2003), “The Uyghurs in Xinjiang – The Malaise Grows”, China perspectives, <http://chinaperspectives.revues.org/648?&id=648>. (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

China: No One is Safe: Amnesty International Briefing, <https://www.amnesty.org/en/documents/asa17/002/1996/en/>. (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Conventional on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948, (A/RES/3/260), <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Çalışkan, A. O. (2005). “Siyasette Liberalleşme Yok: Doğu Türkistan Sorunu”, (Ed. Fatma Sel Turhan), Küresel Güçler, İstanbul: Küre Yayınları.

Çobanoğlu, S. (2019). “Avrasya, Çin ve Doğu Türkistan”, TASAM, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51338/avrasya_cin_ve_dogu_turkistan. (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

Değer, K.& Keskin, M. (2012). “Çin’in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri”, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(2): 11-29.

Doğu Türkistan’da Yaşanan Olayların Sebebi ve Sonuçları, <http://turksam.org/dogu-turkistan-da-yasanan-olaylarin-sebebi-ve-sonuclari>. (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

Erdoğan, B. (1999). “ABD’nin Orta Asya Siyaseti”, (Ed. Mim Kemal Öke), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İstanbul: Alfa Yayınları.

Hayit, B. (1975). “Turkestan Zwiirschen Russland und China”, Çev: Abdulkadir Sadak, İstanbul: Otağ Yayınevi.

İnayet, A. (2010). Türkistan Sorunu, <http://www.gokbayrak.com/dergi-sayfalari/970>.

İşcan, İ. H. (2002). “Küresel Değişimin Getirdiği Yeni Stratejilerle Enerji Güvenliği Sorunu ve Türkiye”, Avrasya Etüdüleri, No. 22.

Kanat, K. B. (2013). “Uygurlarda Umutsuzluk ve Rejime Karşı Yabancılaşma Var”, Gökbayrak Dergisi, 20 (113): 15–20.

Kulebi, A. (2018). İhmal edilmiş seçenek: Türk Avrasyacılığı. <http://savunmavestrateji.blogcu.com/ihmal-edilmis-secenek-turk-avrasyaciligi-ali-kulebi/478945>. (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

Öksüz, E. (1998). “Konuşma”, (Ed. Yücel Hacaloğlu), İçinde, Doğu Türkistan'da Çin'in Sömürge Politikası, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

Özder, A. (2013). “Avrasya Kavramı ve Önemi”, İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), 2(2): 65-88.

Öztürk, G. A. (2013). “Uluslararası Çatışma Bölgeleri: Doğu Türkistan ve İnsan Hakları İhlalleri” Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(1): 29-67 [http://cicr.org.tr/dergi/index.php/bacad,1\(1\)](http://cicr.org.tr/dergi/index.php/bacad,1(1)) (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

People’s Republic of China-Gross Violations of Human Rights in the Xinjiang Uighur Autonomus Region”, <http://www.amnesty.org>. (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

Sayın, Y. & Koçak, G. (2017) “Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin İzlediği Politikalar”, Journal of Ottoman Civilization Studies, 3(4): 10-24.

Stobdan, P. (1998). “China’s Central Asia Dilemma”, Strategic Analysis, 22 (3): 399-408.

Szadziewski, H. (2013). “Doğu Türkistan’daki Uygurlara Uygulanan Dini Baskı”, Gökbayrak Dergisi, 20 (111).

Şen, F. (2009). “Uluslararası Tepkiler Açısından Şincan Uygur Sorunu”, Ortadoğu Analiz, 1(9): 107–115.

Tanay, Y. (2014). “Doğu Türkistan’ın Demografik Yapısı ve Çin’in Gizlediği Gerçekler” <http://www.oncevatan.com.tr/dogu-turkistanin-demografik-yapisi-ve-cinin-gizledigi-gercekler-makale,32047.html> (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

Tanay, Y. (2016). “Doğu Türkistan Asla Çin Toprağı Değildir.” <http://www.uyghurcongress.org/tr/?p=12793> (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

Uluslararası Af Örgütü. (2004). “Çin Halk Cumhuriyeti: Uygurlar Çin’in “Terörle Savaş” Adına Uyguladığı Baskıdan Kaçıyor”

Uygurlara "Çin işkencesi": Doğu Türkistan'da neler oluyor? <https://tr.euronews.com/2019/01/05/uygurlara-cin-iskencesi-dogu-turkistan-da-neler-oluyor>. (Erişim Tarihi: 08.04.2019).